

Oğuznamelerde Oğuz Teşkilatlanması ile İlgili Bilgiler

Rıfat İlhan Çelik*

Giriş

İkili teşkilat hakkındaki ilk bilgiler Türklerin efsanevi hükümdarı Oğuz Kağan'a¹ ve onun büyük oğlu Gün Han'a dayandırılmaktadır. Bu teşkilat dâhilinde Oğuz boyları "Boz-ok" ve "Üç-ok" olmak üzere iki bölüme ayrılıyordu. Mete'nin kurduğu devlet teşkilatında sağ kol ve sol kol diye ikili teşkilat vardı. Oğuz Kağan'dan kaynaklı ikili teşkilat ile Mete Han'ın idari ve askerî teşkilatı Türk toplumlarında ve devletlerinde görülmüştür. Köken itibari ile de Oğuz boyları,² efsanevi Türk hükümdarı Oğuz Han'ın 24 torunu ile ilişkilendirilmektedir.³

Türk ülkelerindeki ikili teşkilat ülkenin coğrafi konumuna ve siyasi gücüne göre farklı uygulama alanları bulmuş ve farklı şekillerde adlandırılmıştır. Örneğin, doğu-batı yönünü ifade eden teşkilatlanma Asya Hun Devleti, Avrupa Hun Devleti, Tabgaçlar ve Kök-Türkler'de, Kuzey-Güney yönünü ifade eden teşkilatlanma⁴ Asya Hunları'nda, Tabgaçlar'da ve Kök-Türkler'de, büyük-küçük şeklinde teşkilatlanma Oğuzlar, Bulgarlar ve Wu-sunlar'da, iç-dış şeklindeki teşkilatlanma Oğuzlar, Bulgarlar ve Karluklar'da, Boz-ok ve Üç-ok şeklindeki boy isimlerinden kaynaklanan teşkilatlanma da Oğuzlar'da görülmüştür.⁵

* Dr. Öğr. Üyesi, Ahi Evran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Kırşehir/TÜRKİYE, r_ilhan79@hotmail.com ORCID:0000-0002-5109-3732

1 Oğuz Kağan'ın tarihsel kimliğine dair bir değerlendirme için bkz. Ayhan, Pala, "Oğuz Kağan Kimdir?" V. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu, Oğuzlar: Dilleri, Tarihleri ve Kültürleri, Ankara 2015, s. 133-135.

2 Oğuzlar ve Türkmen isimlendirmeleri ve bunların kapsamlarına dair farklı görüşler bulunmaktadır. Buna rağmen Türkmen adının Oğuz adı kadar eski bir ad olduğuna dair bir görüş için bkz. Ayhan, Pala, "Oğuzların Türkmenliği Meselesi," XVII. Türk Tarih Kongresi (15-17 Eylül 2014), C II, I. Kısım (Orta Asya ve Kafkasya Tarihi), Ankara 2018, s. 275-281.

3 Bahaeddin, Ögel; Türk Kültürünün Gelişme Çağları, İstanbul 2001, s. 662; Zeki Velidi, Togan, Umumî Türk Tarihine Giriş, Ankara 1981, s. 49, 50, 51; S. G. Agacanov, Oğuzlar, İstanbul 2004, s. 155.

4 Ögel age., C II, s. 49.

5 İbrahim, Kafesoğlu, Türk Millî Kültürü, İstanbul 1999, s. 271; İbrahim, Kafesoğlu, "Türk Devletlerinde Kültür ve Teşkilât", Türk Dünyası El Kitabı, C I, Ankara 1976, s. 201, 202.

XI. yüzyıldan itibaren Sır-Derya Oğuzları 24 boydan oluşuyordu.⁶ Bu boyların listesini ilk defa tarihsel bir kayıt olarak Kâşgarlı Mahmud, *Dîvânu Lugâti't-Türk*⁷ adlı eserinde bildirmektedir. Bu listede Kâşgarlı Mahmud, Oğuz Boyları'nın sadece 22'sinin ismine yer vermektedir. Bununla birlikte Selçuklu fetihlerinden bahseden Ermeni tarihçisi Urfalı Vahram, Kilikya Kralları Tarihi adlı eserinde Oğuzların 24 boydan oluştuğunu söylemektedir. Daha sonra yapılan çalışmalar sonucunda Kâşgarlı'nın bu ismini belirtmediği iki Oğuz boyundan birisinin Boz-ok kolundan Ay-han'ın oğullarından Yaparlı, diğerinin ise yine Boz-ok kolundan Yıldız-han'ın oğullarından Kızık ve Kargın boyu olabileceği tahmin edilmektedir.⁸ Reşîdeddîn, *Câmiü't-Tevârih* adlı eserinde Oğuz boylarının ilk kez tam bir listesini vermiştir.⁹ Bu eserden de Memlûklü tarihçilerinden Aynî'nin doğrudan doğruya ilk kez faydalandığını merhum Faruk Sümer, *Oğuzlar* adlı eserinde değinmiştir. Daha sonra Hamdullah Müstevfi, Yazıcıoğlu Ali, Neşrî, Ebu'l-Gazi gibi yazarlar da bu listeden doğrudan doğruya veya dolaylı olarak faydalanarak 24 Oğuz boyuna ait bilgiler vermişlerdir.¹⁰ Oğuz boyları ve ikili teşkilatları hakkında şimdiye kadar, Bahaeddin Ögel¹¹, Faruk Sümer¹², Üçler Bulduk¹³, Erdal Aksoy¹⁴, Gordlevski¹⁵, Kafesoğlu,¹⁶ Kırzioğlu,¹⁷ Tolstov,¹⁸ Togan¹⁹ ve Türkmen²⁰ gibi araştırmacılar tarafından çeşitli çalışmalar yapılmıştır.

6 Faruk, Sümer, *Oğuzlar*, Ankara 1972, s. 203; Gordlevski, V., *Anadolu Selçuklu Devleti*, çev. A. Yaran, Ankara 1998, s. 78.

7 Kâşgarlı Mahmud, *Dîvânu Lugâti't-Türk Tercümesi*, çev. Besim Atalay, C I, Ankara 1940, s. 55.

8 Sümer, *age.*, s. 223, 224.

9 Sümer, *age.*, s. 223; Gordlevski, *age.*, s. 78.

10 Sümer, *age.*, s. 223.

11 Ögel, *age.*, C II, s. 46-49.

12 Sümer, *age.*, s. 221-232.

13 Üçler, Bulduk, *Oğuznamelere Göre Üçok-Bozok ve İç-Oğuz Dış-Oğuz Meselesi*, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C I, S. 3, s. 109-116.

14 Erdal, Aksoy, "Oğuz Türklerinin İdarî Yapı ve Boy Teşkilatlarına Bir Bakış," *Türkler*, C II, Ankara 2002, s. 316-320.

15 Gordlevski, *age.*, s. 111-120, 287-304.

16 Kafesoğlu, *agm.*, s. 201-204.

17 Fahrettin Kırzioğlu, "Eski Türklerde ve Oğuz Türkmenlerinde İkili-Dörtlü-Altılı-On ikili-Yirmi dörtlü Düzen", *Belgelerle Türk Tarih Dergisi*, S. 26 (Nisan), s. 37-43

18 Sergey P. , Tolstov, *Oğuz Şehirleri ve Oğuzlar*, İstanbul 2017, s. 69-85.

19 Zeki Velidi, Togan; *Oğuz Destanı (Reşîdeddîn Oğuznamesi, Tercüme ve Tahlili)*, İstanbul 1982, s. 115-127.

20 Fikret, Türkmen, *Oğuzlar'ın İdarî Yapı ve Boy Teşkilatlarında Dikotomik Özellik*, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, XI / 1, (Yaz 2011), s. 11-14.

Dede Korkut Destanlarında Oğuzlarda siyasi üstünlüğün Üçok kolunda olduğu görülmekteyse de Reşideddîn'in vermiş olduğu bilgilere göre Oğuz ülkesinin hâkim kolunu Boz-oklar teşkil etmektedir. Burada Boz-okların hâkim kol olmasının nedenin uzun zaman siyasi üstünlüğün bu kolun elinde olması ve Oğuz Yabgularının daha çok bu kolun boylarına mensup olmalarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Oğuz Yabguları Kayı, Yazır, Avşar, Beğdili ve Eymür boylarından çıkmıştır. Bunlardan yalnız Eymür boyu Üç-oklar'dan idi. Daha sonraki yıllarda Türklerin Anadolu'ya gelmelerinde büyük rol oynayan Selçuklu hânedânının da Üç-oklulardan Kınık boyuna mensup olduğu bilinmektedir. Yine Salgurlular'ın Salur, Berçemoğullarının Yıva, Akkoyunluların Bayındır, Ramazanoğullarının Yüreğir, Kadı Burhâneddîn Devleti'nin Salur boyları olmak üzere Üçok kolundan geldikleri bildirilmektedir. Boz-ok kolundan ise Döğer boyuna mensup Artukoğulları, Avşar boyuna mensup Şumlaoğulları, Avşar boyuna mensup Nadrîşah (Safeviler), Kayı boyun mensup Osmanlı hanedanları çıkmıştır.²¹

Oğuz boylarında bu şekilde görülen ikili teşkilat gerek bu boyların kurmuş oldukları devlet teşkilatında gerekse bu devletlerin ordularında kendisini hissettirmiştir. Bunun doğal sonucu olarak Türk devlet teşkilatı ve ordusu ikiye bölünmekte ve buna da kol denilmiştir. Bu kollar da kendi arasında sağ kol ve sol kol olmak üzere ikiye ayrılmıştır.²²

Oğuz boylarının kurmuş oldukları en büyük ve en güçlü devletlerden biri olan Büyük Selçuklu Devleti ve onun Anadolu'daki devamı olan Türkiye Selçuklu Devleti'nde de ikili teşkilat yapısı görülmektedir. Biz bu bildirimizde başta Yazıcıoğlu Ali'nin *Tevârih-i Âl-i Selçûk* adlı eseri olmak üzere, Reşideddîn'in *Câmi'ü't-Tevârih*, Kâşgarlı Mahmud'un *Divânü Lugâti't-Türk*, İbn Bibi'nin *El-Evâmîrul-Alâiye fi'l-Umuri'l-Alaiye* gibi kaynak eserlere dayalı olarak Oğuz teşkilatlanması ile ilgili bilgiler vermeye çalışacağız. Bu çerçevede öncelikle Oğuzların han ve beylerbeyi olma meselesine temas edeceğiz.

Han ve Beylerbeyi Olma Sırası ve Oğuz Boyları

Reşideddîn'in *Oğuznamesi*'ne göre Oğuz Han'dan sonra yerine büyük oğlu Gün Han geçmişti. Oğuz Han daha sağlığında Yenikent adında bir şehir kurmuş ve bu şehri gayet akıllı ve tedbirli biri olan vezir İrkıl Hoca'ya vermişti. İrkıl Hoca Gün Han ile olan eski hukukuna dayanarak şöyle tavsiyede bulunmuştu: “*Siz altı oğulun Tanrı'nın izniyle her birinizin dörder taneden yirmi dört evladınız var. Olabilir ki*

21 Sümer, *age.*, s. 225, 226.

22 Gordlevski, *age.*, s. 90; Salim, Koca, Dandanakan'dan Malazgirt'e, Giresun 1997, s. 190; Sümer, *age.*, s. 205.

*onlar sonradan birbirleri ile çekişirler. Bunun çaresi her birinin rütbesi, mesleği, adı ve lakabı kararlaştırın, her birinin bir nişanı ve tamgası olsun. Bununla bilinip tanınmasın ve hiçbirinin birbirleri ile çekişmesi olmasın. Onların evladından da her biri kendi yerlerini bilsinler. Bunu yapmak devletin devamlılığı ve uruğumuzun iyi nam kazanması için gereklidir.*²³ Bu sözler Gün Han tarafından uygun görüldü ve İrkıl Hoca'nın tavsiyelerini yerine getirmesini emretti. İrkıl Hoca daha Oğuz Han hayatta iken Bozok ve Üçok ismini alan bu oğullarından tam yirmi dört evladın her birine bir lakap verdi, yine her birine bunlardan kime ait olduğunu belirtmek üzere hayvanlara vurmak için damga tespit etti. Hangi oğlunun hangi hayvanın ongununun alacağını belirtti.²⁴ Bu efsanevi bilgilere göre; Oğuz Han'ın veziri İrkıl Hoca tarafından Oğuz töresinin temelleri başlangıçta siyasi kaygılarla oluşturulmuştur. Burada amaç siyasi çekişmeleri önlemek ve devletin devamlılığını sağlamaktır. Bunu yaparken de her bir boyun rütbesi, mesleği, adı ve lakabının belirlenmesi, her birinin bir nişan ve damgasının olması gerektiği söylenmiştir.

İrkıl Hoca tarafından tavsiye edilen Oğuz geleneği ve töresi ve bu törenin uygulanması ile ilgili bilgiler Yazıcıoğlu Ali'nin "Tevârih-i Âl-i Selçûk" adlı tercüme eserinde görülmüştür. Bu eserde Oğuz Han'a atfedilen manzum şiire göre Oğuz boyları ve bu boyların görevleri şu şekilde tertip olmuştur:

Han olma sırası, sağ kol beylerinden yani Bozoklardan Kayı ve Bayat boyuna veriliyordu.

Beylerbeyi olma sırası, sol kol beylerinden, yani Üçoklardan Bayındır boyuna veriliyordu.²⁵

Bu tertibin ve düzenin aynı şekilde töre ve yol ağırlama geleneklerinde de devam ettirilmesi istenmiştir. Bundan sonra ikili teşkilat dâhilinde Oğuz Han'ın oğullarına atfolunan Oğuz boylarının listesi aşağıdaki gibi verilmiştir.

1- Sağ Kol Beyleri: (Bozoklar)²⁶

Gün-Han'ın Oğulları: Kayı, Bayat, Halka,²⁷ Ulu Basabat (Karaevli).²⁸

23 Zeki Velidî, Togan; Oğuz Destanı (Reşideddin Oğuznamesi, Tercüme ve Tahlili), İstanbul 1982, s. 49.

24 Togan, *age.*, s. 49, 50, 51.

25 Yazıcıoğlu, *age.*, C III, s. 204.

26 Sümer, *age.*, s. 231.

27 Bu boyun ismi Sümer, *age.*, s. 231'de Yazıcıoğlu Ali'ye atfolunan "Yazıcıoğlu'ndaki Oğuz Boylarının Listesi" adlı bölümde Alka Evli olarak verilmektedir.

28 Bu boyun ismi Sümer, *age.*, s. 231 de yukarıda adı geçen bölümde Kara Evli olarak yazılmıştır.

Ay-Han'nın Oğulları: Yazır, Düğer, Todurga, Yapurlu.

Yıldız-Han'ın Oğulları: Avşar, Kızık Beğdili, Kargın.

2- Sol Kol beyleri: (Üçoklar)²⁹

Gök-Han'ın Oğulları: Bayundur, Bicenek(Peçenek) Çavundur.

Dağ-Han'ın Oğulları: Salur, Eymür, Alayundu, Uregir Bıyık.

Deniz-Han'ın Oğulları: Eğdir, Bügdüz, Yıvak, Kınık.³⁰

Yazıcıoğlu Ali, eserinde Oğuz boylarının han ve beylerbeyi olma sırası hakkında bilgiler verdikten sonra Türkiye Selçuklu Devleti içerisindeki makam ve mevkilerine dair bazı ipuçları vermiştir. Bu ipuçlarından birisi de Sultan Gıyâseddin Keyhüsrev'in Antalya'nın fethi için yapmış olduğu hazırlıklar esnasında görülmüştür. Bu amaçla Sultan Gıyâseddin Keyhüsrev çevredeki beylere emir-nâmeler göndererek ordusunu topladığında Oğuz boylarının ikili teşkilat hâlinde sağ kol ve sol kol olmak üzere sultanın ordusunun içerisinde yer almışlardır. *Tevârih-i Âl-i Selçûk*'da bu durum şu şekilde ifade edilmektedir: “Mecmû-i sağ kol ve sol kol çerileri; Kayı ve Bayat ve Bayundur ve Salur fi el-cümle yirmi dört boyun çerileri...”³¹ Verilen bu bilgilere göre iki teşkilat içerisinde adları ilk önce anılan Kayı, Bayat, Bayındır ve Salur boylarının rütbe ve makamca diğer boylar yanında hem üstünlüklerini hem de sıralanışlarını göstermesi önemlidir.

Gıyâseddin Keyhüsrev ile İznik İmparatoru Laskaris arasında kurulan ilişkilerden hareketle ile Oğuz boylarının makam ve mevkilerine dair bazı bilgilere ulaşmaktayız. İznik İmparatoru Laskaris, İbn Bibi'ye göre Laskaris ülkesinde, Yazıcıoğlu Ali'ye göre ise “Memâlik-i Mevrûse'de” Selçukluların İslâm ülkelerine giriş-çıkışlarına engel oluyordu. Ayrıca haraç göndermekte ve sultanın fermanına uymakta tembellik gösteriyordu. Bunun üzerine Sultan Gıyâseddin Keyhüsrev devlet erkânını toplayarak meşveret etti. Buradan çıkan sonuç İznik İmparatoru Laskaris'in bir an önce tedip edilmesi gerekliliği idi. Bundan sonra görüş hakkı boy beylerine geldiğinde, sağ kol beylerbeyi Kayı'dan Aşut Bey ve sol kol beylerbeyi Bayındır'dan İbrahim Bey ve diğer devlet büyükleri sırasıyla görüşlerini bildirmişlerdir.³²

29 Sümer, *age.*, s. 231.

30 Yazıcıoğlu, *age.*, C III, s. 204, 205.

31 Yazıcıoğlu, *age.*, C III, s. 82.

32 Yazıcıoğlu, *age.*, C III, s. 89; İbn Bibi, *El-Evâmîru'l-Alaiye fi'l-Umuri'l-Alaiye*, çev. Mürsel Öztürk, C I, Ankara 1996, s. 123.

Bu verilen bilgilere göre sağ kol ve sol kol olmak üzere ikiye ayrılan ve Oğuz boylarından Selçuklu Devleti'ne de intikal eden ikili teşkilatın sağ kolunun başında bulunan Kayı boyundan Aşut Bey'in görüş bildirme sırasına bakılacak olursa sol kolun başında Bayındır boyundan İbrahim Bey'den makam ve mevki bakımından daha üstün olduğu anlaşılacaktır.

İkili Teşkilat ve Oğuz Boylarının Ülke Yönetimine Etkisi

İkili teşkilatın Türkiye Selçuklularındaki tespit ettiğimiz yansımalarından biri Oğuz boy beylerinin Selçuklu tahtına kimin çıkacağı konusunda söz sahibi olmalarıdır. Bu olaylardan birine Sultan Gıyâseddin Keyhüsrev'in Alaşehir seferi esnasında şehit edilmesinden sonra rastlanmıştır. Bundan sonra devlet erkânı tahta kimin geçeceği hususunu görüşmek için bir kurultay toplamışlardır. Bu kurultayda ikili teşkilattan sağ kol ve sol kol beyleri ki bunlar Kayı, Bayat, Bayındır ve Salur boylarının beyleri idiler. Ülkenin menfaati için şehzadelerden İzzeddin Keykâvus, Alâeddin Keykubad ve Celâlüddin Keyferidun arasından birisini seçmek durumunda idiler. Sonuçta Maraş Meliki Hasan bin İbrahim'in de destekleriyle saltanat makamına İzzeddin Keykâvus'u lâayık gördüler.³³

Bu kurultayın böyle bir karar almasında şu hususlar göz önünde bulundurulmuştur:

- 1- İzzeddin Keykâvus'un saltanat adayları arasında bir adım önde bulunmasında etkili olan etmenlerden birincisi Oğuz töresidir. Buna göre "Oğuz töresinde dahi âga (büyüklük, ululuk) ve erkin (güç, kuvvet) iniye (küçük kardeş) serverlik değmez."³⁴ Şeklindeki ibâreden de anlaşılacağı üzere saltanat seçiminde Oğuz töresi de dikkate alınmış ve bu törede büyük kardeşe öncelik verdiği için Sultan İzzeddin Keykâvus tahta daha lâayık görülmüştür.
- 2- İzzeddin Keykâvus'un önde gelen özelliklerinden birisi de onun diğer kardeşlerine oranla adâletli, cömert, akıllı, olgun bir karakter yapısına sahip olmasıdır. Bunlara ilâveten cesur ve yiğit kişiliğinin diğer kardeşlerine nazaran daha iyi tanınması onu saltanat tahtına götüren nedenlerden biri idi.³⁵
- 3- Bu kurultayda dikkati çeken bir diğer olay da kurultaya katılan sağ kol ve sol kol beylerinin (Kayı, Bayat, Bayındır ve Salur) İzzeddin Keykâvus'u desteklemeleri ve onun saltanat yarışımı kazanarak tahta çıkması idi. Sonuç olarak, sağ kol ve

33 Yazıcıoğlu, *age.*, C III, s. 97.

34 Yazıcıoğlu, *age.*, C III, s. 97.

35 Yazıcıoğlu, *age.*, C III, s. 97; Öztürk, *age.*, C I, s. 133.

sol kol olmak üzere teşkilatlanmış Oğuz boyları ülke yönetime katılmışlar ve etkinliklerini Sultan İzzeddin Keykâvus'un saltanat tahtına çıkmasında açık bir şekilde göstermişlerdir.

İkili Teşkilat ve Oğuz Töresine Göre Şölen

Türkiye Selçuklu hükümdarlarından Sultan Alaeddin Keykubad diğer Selçuklu sultanlarına nazaran Oğuz töresini iyi biliyor ve bunu da bizzat titizlikle uyguluyordu. Yazıcıoğlu Ali'ye göre Sultan Alaeddin Keykubat tahta çıkarken ikili teşkilat ve Oğuz töresince büyük bir şölen yemeği vermişti. Bu şölende “*mümessek ve mu'attar ve yahnilü ve söğümler ve biryânlar ve tavuk ve güvercin ve keklük ve bildiricın söğümleri sadra ve iki kola Oğuz resmince baştanbaşa dönenip müzeyyen ve mürettib oldu. Vê kâsât-ı kımız ve kımrân ve mümessek ve mu'attar şerbetler Oğuz'un resm-i erkânü üzere içildi.*”³⁶ Şeklinde geçen ifadelerden de anlaşılacağı üzere; ilk önce mis kokulu yahniler ve kebablar (söğümler) ve tavada kızartılan et kebabları (biryân), tavuk, güvercin, keklük ve bildiricın kebabları ikili Oğuz teşkilatına göre düzenlenip sunuluyordu. Yemekten sonra içecekler de Oğuz töresine uygun bir şekilde düzenlenip içiliyordu.

24 Oğuz Boyunun Selçuklu Ordusundaki Yeri

Yazıcıoğlu Ali, Sultan Alaeddin Keykubad zamanında 24 Oğuz boyunun Selçuklu ordusundaki yeri belirtilmiştir. Buna göre Sultan Alaeddin Keykubad hizmetinde 24 Oğuz Boyu adedince 24 tümen bulunuyordu ki bu tümenin sayısı 240 bin askere denk geliyordu. Ayrıca kendi boyu olan Kınık'dan da 4 tümen (40 bin asker) ve diğer Rum, Ermeni ve Diyarbakır bölgesinin askerleri ile birlikte bu sayı 500 bine kadar ulaşıyordu.³⁷

Bu teşkilat şeklinin bir devamı da divanda görülüyordu. Buna göre divanda 24 “kâtip” ve “münşi” vardı. Bunlar kendi arasında on ikiye ayrılıyordu:

1- On iki Divân-ı Vezâret Kâtipleri:

Bunlar ülkenin mülklerini (emvâl-i memâliği) kaydediyorlardı. Ayrıca bunlar bu mülkleri “ahkâm-ı defâtir” adındaki bir deftere yazıyorlardı.³⁸

2- On İki Divân Arz Kâtipleri:

Bu kâtiplerin görevleri askerler ve onların maaşları ve tumarlarını yazmak idi.³⁹

36 Yazıcıoğlu, *age.*, C III, s. 204, 205.

37 Yazıcıoğlu, *age.*, C III, s. 210.

38 Yazıcıoğlu, *age.*, C III, s. 210.

39 Yazıcıoğlu, *age.*, C III, s. 210.

Bu verilen bilgilerden anlaşılacağı üzere ikili teşkilat ve Oğuz boyları Türkiye Selçuklu Devleti'nde hem devlet teşkilatında, hem ordu teşkilatında etkinliklerini devam ettirmişler ve bu devlet yıkıldıktan sonra bile Osmanlı Devleti zamanında da varlıklarını sürdürmüşlerdir. Örneğin; Osmanlı devlet teşkilatı sağ kol ve sol olmak üzere ikiye ayrıldığı gibi Rumeli eyaleti de 24 sancağa ayrılıyordu. Bundan başka Otlukbeli Savaşı'nda (1473) Anadolu beylerbeyi Davut Paşa'nın kumandasında 24 sancak beyi vardı.⁴⁰ Görüldüğü gibi tarihi çok eski devirlere dayanan zaman zaman da efsanevi bilgiler ile karışan bu teşkilatın izleri Türkiye Selçuklu Devleti yıkıldıktan sonra, Osmanlı Devleti zamanında da görülmüştür.

Sonuç

Oğuz Türklerinin idari, askerî ve sosyal yapılanmalarında ikili teşkilat görülmektedir. Bu yapı dâhilinde Oğuz boyları Bozok ve Üçok olmak üzere iki kola ayrılmışlar ve her kol kendi içerisinde on iki boya ayrılarak yirmi dört Oğuz boyunu meydana getirmiştir. Başlangıçta Irkıl Hoca tarafından siyasî gayelerle yirmi dört Oğuz boyunun idari ve sosyal mevkilerini yansıtan orun ve ongunları ile Oğuz boyları ve töresi içerisindeki mevkileri belirlenmiştir. Türkler genellikle sağ kolu, sol koldan üstün saymışlardır. Bundan dolayı sağ kolu teşkil eden Bozoklar hâkim kolu teşkil ederken, sol kolu teşkil eden Üçoklar da onlara tabi kol sayılmıştır.

Türkiye Selçuklu devletinde sağ kol ve sol kol adları verilen bu ikili teşkilat hem askerî hem de devlet teşkilatında esaslı bir kaide olarak uygulanmıştır. Bu uygulamanın neticesi olarak ikili teşkilat sosyal-kültürel hayatta da kendisini hissettirmiştir. Alaeddin Keykubat'ın tahta çıkarken vermiş olduğu şölende de bu durum açıkça görülmüştür.

Buna ilaveten ikili teşkilat dâhilinde Oğuz boylarının başında olan boy beyleri bazen hükümdarın belirlenmesinde etkin bir rol oynamışlardır. Gıyâseddin Keyhüsrev ve İzzeddin Keykavus gibi Türkiye Selçuklu devletinin en kudretli hükümdarların tahta çıkışında bu durum kendisini kuvvetli bir şekilde göstermiştir.

40 Sümer, *age.*, s. 209.

Kaynaklar

- Agacanoğlu, S. G. (2004). *Oğuzlar*. çev. Ekber N. Necef, Ahmet Annaberdiyev, İstanbul: Selenge Yayınları.
- Aksoy, E. (2002). “Oğuz Türklerinin İdari Yapı ve Boy Teşkilatlarına Bakış.” *Türkler*, C II, s. 316-320.
- Bican, E. (2008). “Oğuz Boy Adlarının Etimolojisi.” *Dil Araştırmaları Dergisi*, S. III, s. 9-25.
- Cahen, C (1994). *Osmanlılar’dan Önce Anadolu’da Türkler*. çev. Yıldız Moran, İstanbul: e yayınları.
- Çelik, R.İ. (2005). *Tevârih-i Âl-i Selçûk’un Transkribi ve Değerlendirilmesi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)
- Çetin, A. (2009). “Memlûkler Devrinde Oğuzlar/Türkmenlere Bir Bakış.” *Osmanlı Araştırmaları*, C XXXIII, s. 23-33.
- Dividçioğlu, S. (2000). *Oğuz’dan Selçuklu’ya*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ebülgazi Bahadır Han. (Tarihsiz). *Şecere-i Terakkime (Türklerin Soykütüğü)*. Haz. M. Ergin, İstanbul: Tercüman Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (2008). “Oğuz Boy Adlarının Etimolojisi.” *Dil Araştırmaları Dergisi*, S. III, s. 9-25.
- Genç, R. (2015). “XI. Yüzyılda Oğuzlar, (Dilleri, Tarihleri, Kültürleri).” *V Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu*. s. 491- 495.
- Gordlevski, V. (1998). *Anadolu Selçuklu Devleti*. çev. A.Yaran, Ankara: Onur Yayınları.
- İbn Bibi. (1996). *El-Evâmîrül-Alaiye fi’l-Umuri’l-Alaiye*. C I, çev. Mürsel Öztürk, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- İnalçık, H. (1956). “Osmanlılar’da Saltanat Verâseti Usûlü ve Türk Hâkimiyet Telakkisiyle İlgisi.” *A.Ü.S. B.F.D.*, C 14, S. 1, s. 69- 94.
- Kafesoğlu, İ. (1994). *Türk Millî Kültürü*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Kafesoğlu, İ. (1992). “Türk Devletleri’nde Kültür ve Teşkilat.” *Türk Dünyası El Kitabı*. C I, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Kâşgarlı Mahmud. (1939). *Dîvân-ı Lügâti’t-Türk*. C I, Haz. B. Atalay, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Kırpık, G. (2012). “Haçlılar ve İpek Yolu.” *Bilgi*, S. 61, s. 173-200.
- Kırzioğlu, F. (1987). “Eski Türklerde ve Oğuz Türkmenlerinde İkili-Dörtlü-Altılı-Onikili-Yirmidörtlü Düzen.” *Belgelerle Türk Tarih Dergisi*, S. 26 (Nisan), s. 37-43
- Koca, S. (2003). *Türk Kültürünün Temelleri*. C II. Ankara: Kültür Yayınları.
- Ögel, B. (2001). *Türk Kültürü'nün Gelişme Çağları*, C I, II, İstanbul: K.B. Yayınları.
- Ögel, B. (2001). *Türk Kültürü'nün Gelişme Çağları*. İstanbul: K.B. Yayınları.
- Pala, A. (2015). “Oğuz Kağan Kimdir?” *5. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu, Oğuzlar: Dilleri, Tarihleri ve Kültürleri*, s. 133-135.
- Pala, A. (2018). “Oğuzların Türkmenliği Meselesi,” *XVII. Türk Tarih Kongresi (15-17 Eylül 2014)*, C II, I. Kısım (Orta Asya ve Kafkasya Tarihi), s. 275-281.
- Sümer, F. (1999). *Oğuzlar*. İstanbul: T.D.A.V. Yayınları.
- Tolstov, S. P. (2017). *Oğuz Şehirleri ve Oğuzlar*. çev. Ekaterina S. Şeremeteva. İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınları.
- Togan, Z. V. (1981). *Umumi Türk Tarihine Giriş*. İstanbul: Enderun Yayınları.
- Togan, Z.V. (1982). *Oğuz Destanı (Reşideddin Oğuznamesi, Tercüme ve Tahlili)*. İstanbul: Enderun Yayınları.
- Turan, R. (1995). *Türkiye Selçuklularında Hükümet Mekanizması*. İstanbul: M.E.B. Yayınları.
- Turan, R. (2012). “Türklerin Anadolu'ya Akınları ve Malazgirt Zaferi'nden Önce Anadolu'da Türk Varlığı.” *Selçuklu Tarihi El Kitabı*, Ankara: Grafiker Yayınları, s. 87-115.
- Turan, R.; Kırpık, G., (2007). “Selçuklu Dönemi Türklerde Sosyal ve Ekonomik Hayat, *Anadolu Selçuklu Dönemi Kevansarayları*, Ed. Hakkı Dursun Yıldız, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 19 - 47.
- Türkmen, F. (2011). “Oğuzların İdari Yapı ve Boy Teşkilatlarında Dikotomik Özellik.” *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, XI/I, s. 11 - 14.
- Yazıcıoğlu Ali. (1902). *Tevârih-i Âl-i Selçûk*. C III. Haz. Houtsma, Leiden: E.J. Brill.